

УДК 378.147+159.9

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГІЇ В УКРАЇНІ

Сердюк Н.М., викладач
кафедри психіатрії, наркології, психології та соціальної допомоги
Одеський національний медичний університет
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

У статті розглянуто історію становлення психології як навчальної дисципліни. Проаналізовано історію, етапи становлення та розвитку викладання психології. Розкрито особливості підготовки майбутніх психологів у вищій школі у процесі фахової підготовки.

Ключові слова: майбутній психолог, фахова підготовка, викладання психології, історія становлення розвитку викладання психології.

В статье рассмотрена история становления психологии как учебной дисциплины. Проанализированы история, этапы становления и развития преподавания психологии. Раскрыты особенности подготовки будущих психологов в высшей школе в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: будущий психолог, профессиональная подготовка, преподавание психологии, история становления развития преподавания психологии.

Serdiuk N.M. FORMATION AND DEVELOPMENT OF TEACHING PSYCHOLOGY IN UKRAINE

The article examines the history of the formation of psychology as a discipline. The history, the stages of development and teaching of psychology are analyzed. The features of training of future psychologists in high school during training are highlighted.

Key words: future psychologist, professional training, teaching psychology, history of formation and development of teaching psychology.

Постановка проблеми. Сьогодні до підготовки майбутніх фахівців у будь-якій галузі висуває вимоги, реалізація яких передбачає вивчення психології. Саме тому можемо відзначити, що психологія як навчальна дисципліна викладається зараз практично у всіх ВНЗ, коледжах, училищах, а також в системі підготовки та перепідготовки кадрів, на факультетах підвищення кваліфікації та в системі післядипломної освіти.

Звичайно, існують суттєві розбіжності щодо обсягу, глибини та специфічної направленості змісту навчання психології, виходячи з тих задач, які необхідно реалізувати в процесі фахової підготовки спеціалістів різних галузей.

Розглядаючи цілі вивчення психології, які ставляться перед майбутніми фахівцями не психологічних галузей, можемо звести їх до таких основних напрямів: психологічні знання, що формують психологічну грамотність в цілому, необхідні будь-якому спеціалісту для розуміння умов, які визначають спосіб мислення та дій інших людей, що сприяє ефективній взаємодії з ними, з одного боку, а з іншого боку, для розуміння умов власної життєдіяльності та свідомості.

Цілі вивчення психології, які стоять перед майбутніми психологами різних галузей, значно глибші та розлогіші й за змістом, і

за суттю. Це насамперед уміння психологічно мислити, застосовувати свої знання для наукового пояснення різноманітних фактів та явищ психіки, а також здійснювати професійний вплив на психіку людини в інтересах розвитку її особистості (навчання та виховання, особливості психологічної корекції поведінки, психотерапевтичний вплив тощо), засвоїти психотехнічні прийоми та способи їх застосування для позитивних змін психіки людини тощо.

В рамках нашого наукового дослідження особливий інтерес викликає історія становлення та розвитку методики викладання психології, особливості підготовки майбутніх психологів.

Актуальність нашого пошуку ми вбачаємо в тому, що на основі накопиченого досвіду в справі підготовки майбутніх психологів можна розробляти шляхи пошуку нових форм та методів підготовки майбутнього фахівця [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Без сумніву, існують ґрунтовні дослідження вітчизняних вчених, які займаються вивченням підготовки майбутніх психологів. Особливо цікавими, на нашу думку, є дослідження в цьому напрямі О.Ф. Бондаренко, С.В. Васильківської, В.М. Федорчука, Т.С. Яценко та інших вчених [1].

У них відображені питання особистісного розвитку психолога в процесі професійної підготовки.

Психологічні особливості студентського віку та явища, які породжуються умовами вищого навчального закладу, вивчали О.А. Абдулліна, Б.Г. Ананьєв, О.О. Бодальов, М.І. Дьяченко, І.А. Зімня, Л.А. Кандибович, Н.В. Кузьміна, В.Т. Лісовський, Н.М. Пейсахов, П.І. Підкасистий, О.Ф. Рибалко, В.О. Сластьонін, С.Д. Смирнов, Н.Ф. Талізїна, В.О. Якунін та ін.

Але необхідно зазначити, що роботи, присвячені методиці викладання психології у вищих навчальних закладах, стали з'являтися тільки останнім часом (В.Я. Ляудіс, В.М. Карандашев, В.М. Нагаєв та ін.) [3; 4].

Не дивлячись на широке коло дослідників, які вивчали особливості підготовки майбутніх психологів в процесі навчання у системі вищої освіти, вважаємо за необхідне звернути увагу на історію становлення всієї системи підготовки спеціалістів з точки зору завдань, які ставились перед ними з боку суспільства.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, які полягають у короткому огляді історії викладання психології у вищих навчальних закладах; аналізі етапів становлення викладання психології; визначенні особливостей фахової підготовки майбутніх психологів та викладачів психології.

Наша робота дозволить нам в подальших наукових пошуках, метою яких є виявлення педагогічних умов формування конкурентоздатності майбутніх психологів в процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В рамках нашого наукового дослідження особливий інтерес викликає історія становлення та розвитку викладання психології.

З одного боку, доцільно, на наш погляд, прослідкувати, який був зміст та обсяг дисциплін, що вивчали майбутні психологи, які завдання та цілі реалізовувались у процесі фахової підготовки, які вимоги ставились до психологів, адже вивчення цих аспектів може дати розуміння того запиту, яке висуває суспільство до професійності психолога в різні історичні періоди. Дослідження цих аспектів дає можливість прояснити безпосередній вплив на формування майбутніх психологів їх фахової підготовки [3].

Наукова психологія як самостійна наука сформувалась в другій половині XIX ст. та протягом XX ст. пройшла довгий шлях розвитку, ставши однією з ведучих галузей наукового пізнання дійсності.

Практична психологія як сфера професійної діяльності почала формуватися в 60-ті роки XX ст. в США, в 70-ті роки – в Європі, в 80-ті роки – в Радянському Союзі.

Інтерес до психології як до науки та сфери практичної діяльності зростає протягом всього XX ст., тому більшості психологів доводилось виступати і в ролі викладачів психології. При цьому вважалось, що для успішного викладання психологічних дисциплін достатньо володіти знаннями з наукової та прикладної психології. Проте останнім часом все більше спеціалістів усвідомлюють, що психологія як навчальний предмет та психологія як наука не є тотожними поняттями. Звичайно, процес викладання психології супроводжує весь шлях розвитку її як науки та прикладної дисципліни, але саме методика викладання психології в багатьох країнах тільки починає своє становлення та розвиток.

Розглянемо етапи становлення викладання психології у вищій школі та особливу увагу звернемо саме на фахову підготовку майбутніх психологів.

Як відомо, Україна наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. входила до складу різних держав. Більша частина української етнічної території належала до Російської імперії. Західна частина українських земель перебувала під владою Австро-Угорщини (Східна Галичина й Північна Буковина входили до складу Австрії, а Закарпатська Україна – до Угорщини). Хоча розвиток психології в кожному з регіонів України відбувався в руслі світової науки, він мав і свою специфіку, яку необхідно вивчати.

Тому в своїх дослідженнях ми враховували історичну приналежність України до тієї чи іншої території.

В російських університетах психологія та філософія пройшли нелегкий шлях: ці дисципліни неодноразово виключались із програм на багато років, а потім знову поновлювались на деякий час. Звичайно, за роки забуття втрачались і підготовлені кадри, і накопичений досвід викладання.

Довгий час викладання психології у світських навчальних закладах знаходилось під сильним впливом богословської освіти. Це й не дивно, адже в духовній школі психологія як навчальний предмет була введена значно раніше, ніж у світських школах.

Відомо, що з 1808 року в навчальну програму семінарій ввійшла психологія. Ця дисципліна викладалась в курсі філософських дисциплін (філософія, логіка, психологія).

Для викладання психології в духовних закладах виникла необхідність в особливих підручниках, які могли б певним чином

структурувати всі знання, що отримували слухачі під час навчання.

В 1883 році «Підручник психології» священика Олександра Гіляревського був схвалений Священним Синодом як навчальний посібник з психології для духовних семінарій [3].

Підручник «Психологія» Веніаміна Олексійовича Снегірьова, професора Казанської духовної академії (1893 рік), також використовувався в духовній освіті [2].

Як бачимо, в області духовної освіти вивчення психології та підготовка викладачів психології має досить давню та доволі стабільну історію порівняно зі станом справ в області світської освіти. Перелік дисциплін та їх зміст у вищих навчальних закладах залежав від його статуту.

Розглянемо історію становлення психології як навчальної дисципліни на прикладі деяких найбільш давніх університетів.

Перший Московський університет було засновано 12 січня 1755 року. Він мав три відділення: юридичне, медичне та філософське. Проте психологія в якості окремої дисципліни не вивчалась на жодному з цих факультетів. Психологічні знання викладались в рамках інших дисциплін.

Зокрема, психологія розглядалась як складова частина курсу філософії. Спочатку лекції з філософії та психології були фактичним читанням вголос підручників, зміст цих лекцій був далеким від життя, становив ускладнювалось ще й тим, що викладачі читали свої курси німецькою мовою або латиною. Студенти знали ці мови недосконало, відповідно, рівень засвоєння знань в процесі такого викладання був низьким.

Університетський статут 1804 року передбачав існування вже чотирьох факультетів: моральних та політичних наук; фізичних та математичних наук; словесних наук; медичних наук. Проте і цей статут також не передбачав вивчення психології як окремої дисципліни. Питання психології продовжували висвітлювати в курсі вивчення філософії.

Негативний вплив на викладання психології здійснила політика гоніння філософії. Університетський статут 1835 року вже і філософію вилучив із переліку навчальних дисциплін. Викладання філософії світськими викладачами було заборонено. А викладання логіки та психології було доручено професорам богослов'я. І відповідно, програми по цим наукам затверджувались духовними відомствами.

Подібні тенденції можемо спостерігати і в історії розвитку Києво-Могилянської Академії. У XIX ст. Києво-Могилянська Академія набуває статусу Духовної Академії. І

згідно із статутом 1808–1814 років філософію вважали головною дисципліною. Київська Духовна Академія створила потужну філософську школу, яка впливала не лише на духовні академії, але й на світські освітні заклади. Проте окремого курсу психології не було передбачено статутом. Її вивчали разом із логікою, фізикою, метафізикою в курсі вивчення філософії. Необхідно все ж таки наголосити на тому, що в цей період в українській психології, яка розквітала в Києво-Могилянській Академії, було зроблено багато досліджень, які вирізнялись науковою чіткістю та містили в собі багатий емпіричний матеріал.

Отже, можемо зробити висновок, що, не дивлячись на те, що почали з'являтися цікаві наукові роботи з психології, про глибоке вивчення психології і тим паче про фахову підготовку майбутніх психологів на цьому етапі не йдеться.

На початку XX ст. починається інтенсивний розвиток експериментальної та прикладної психології у світі, зростає інтерес до цієї науки. Відповідним чином це впливає і на психологічну освіту.

Збільшується кількість курсів, на яких викладають психологію, відповідно, зростає кількість викладачів психології та слухачів, що бажають її вивчати.

Викладання психології в цей період було безпосередньо пов'язане з дослідницькою діяльністю. Накопичувався теоретичний матеріал з методики викладання психології.

В багатьох університетах викладання психології здійснювалось досить послідовно, кожен курс був пов'язаний з попереднім, доповнював його та розширював, даючи можливість студентам пройти всі ступені навчання та ґрунтовно підготуватись до самосійної роботи в області психології.

Необхідно зазначити, що курс психології в університетах в той час читали вчені, які мали практичний досвід роботи в кращих тогочасних європейських лабораторіях.

Цікаво, що на початку XX ст. в багатьох вищих навчальних закладах викладались також прикладні галузі психології, наприклад, педагогічна та диференційна психологія. Почала свій розвиток педагогічна психологія, яка викладалась спочатку в так званих учительських інститутах, а потім у педагогічних. Юристам викладали юридичну психологію.

Можемо зробити висновок, що початок XX ст. був досить плідним для розвитку психології в світі в цілому.

Проте 20–30 роки XX ст. в країні були досить складні соціально-політичні умови. Система освіти в цілому неодноразово

реформувалась. На викладання психології впливали ідеологічні зміни післяреволюційного часу.

Це не могло не вплинути на обсяг та зміст викладання психології у вищих навчальних закладах. Розглянемо для прикладу особливості викладання психології в педагогічних інститутах.

В 20–30 роках ХХ ст. значного поширення набула наука педологія, яка комплексно об'єднувала знання про розвиток дитини, накопичений в педагогіці, психології, фізіології. Спочатку педологія займала досить скромні позиції і викладалась лише як практичний курс, але під впливом ідеологічного тиску, який проявлявся в наполегливій популяризації в наукових публікаціях, з'їздах, конференціях, поволі витіснила психологію з навчальних планів педагогічних інститутів.

З 1927–1928 років педологія вивчається як інтегральна наука, що включає в свій курс відомості із загальної, вікової, педагогічної психології, а також матеріали зі шкільної гігієни, анатомії та фізіології людини. Такий стан зберігався аж до 1936 року, коли педологія була заборонена.

І лише з початку 1940-х років на деяких філософських факультетах університетів почали відкриватися психологічні відділення, і, що ми вважаємо дуже важливим аспектом, вперше починається підготовка професійних психологів. Продовжувала таким чином формуватися дуже важлива традиція університетської психології: єдність викладання з науковою діяльністю, причому до наукової роботи широко залучались студенти та аспіранти.

В 60-ті роки ХХ ст. психологічну освіту почали отримувати не лише психологи, а й студенти інших спеціальностей.

Так, наприклад, в 1965–1966 роках в медичних вузах введено викладання медичної психології, що в подальшому позитивно вплинуло на якісну підготовку медичних кадрів.

Важливою подією для післявузівської психологічної освіти стало також рішення ВАК (1968 рік) про виділення психологічних наук із загального складу педагогічних в самостійну групу, відповідно, з'явилась можливість отримувати вчений ступінь.

Протягом 70–80-х років ХХ ст. продовжувалось розширення психологічної освіти, зростав інтерес до психології та психологів в суспільстві.

90-ті роки ХХ ст. відзначаються ще більшим зростанням попиту в суспільстві на

отримання психологічної освіти, тому в багатьох навчальних закладах починають працювати короткотривалі (9 місяців) курси перепідготовки для спеціалістів з вищою освітою з інших спеціальностей.

Зростає попит на послуги практичних психологів. Соціально-економічні реформи початку 1990-х років привели до легалізації ринку приватних психологічних послуг та формуванню попиту на практичних психологів у різних сферах: політиці, рекламі, виробництві тощо. Це, в свою чергу, вплинуло на систему підготовки майбутніх психологів. У процесі навчання необхідно сформувати в майбутніх спеціалістів такі якості, уміння та навички, які б дозволили їм впевнено почуватися в конкурентному середовищі.

Професійна підготовка майбутніх психологів на сучасному етапі, враховуючи весь попередній досвід, має використовувати нові форми та методи, орієнтуючись на запит суспільства.

Висновки з проведеного дослідження. Успішність підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності значною мірою залежить від фахової підготовки у вищих навчальних закладах. Знаючи особливості підготовки фахівців в різні історичні періоди, задачі, які реалізовувались в процесі цієї роботи, запит суспільства в той чи інший час, можемо, враховуючи наші реалії, якомога ефективніше організувати підготовку майбутніх спеціалістів-психологів.

У процесі подальших досліджень плануємо вивчити і зарубіжний досвід (і в історичному розрізі, і особливості сучасних підходів до фахової підготовки психологів). Наступним напрямом дослідження має бути визначення педагогічних умов формування конкурентоздатності майбутнього психолога в процесі фахової підготовки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория и практика / А.Ф. Бондаренко. – М. : Независимая фирма «Класс», 2001. – 336 с.
2. Электронный журнал «Психологическая наука и образование» – 2011. – № 3. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.psyedu.ru.
3. Карандашев В.Н. Методика преподавания психологии : [учебное пособие] / В.Н. Кардашев. – СПб. : Питер, 2006. – 250 с.
4. Ляудис В.Я. Методика преподавания психологии : [учебное пособие] / В.Я. Ляудис. – М. : УРАО, 2000. – 128 с.